

Yr Holocost a Chymru

Rhyddid

Nodiadau i Athrawon

Mae'r adnodd hwn yn edrych ar y modd y cafodd yr Holocost ei gyflawni gan y Natsïaid a'u cydweithredwyr, ac yn edrych hefyd ar y Cynghreiriaid yn rhyddhau gwersylloedd a getos y Natsïaid.

Ni fwriedir iddi fod yn wers ar ei phen ei hun a dylid ei hastudio ochr yn ochr â gwersi'n ystyried bywyd Iddewig cyn y rhyfel a'r cynnydd mewn gwrth-semitiaeth yn Ewrop. Yn naturiol gall y themâu a drafodir fod yn destun gofid i fyfyrwyr felly dylai athrawon ystyried roi amser iddynt fyfyrion yn ystod ac yn dilyn y wers.

Mae'n cynnwys:

- Gwybodaeth gefndir am systemau gwersylloedd a getos y Natsïaid a ble i ddarganfod mwy
- Map: Gofodau o erledigaeth a llofruddiaeth Natsïaidd
- Bywgraffiadau byr o William Richard Williams, Leslie Hardman a Manfred Gans
- Dolenni i glipiau sain o recordiadau hanes llafar o William Richard Williams a Leslie Hardman
- Detholiad o ddyddiadur rhyfel Manfred Gans, 1943
- Trawsgrifiadau o'r clipiau sain

Mae'r adnodd yn rhagdybio dealltwriaeth sylfaenol o'r Holocost. Efallai y byddwch am gyflwyno taflen waith Ymddiriedolaeth Addysgol yr Holocost (HET), ['Diffinio'r Holocost'](#), cyn archwilio'r adnoddau hyn. Gweler hefyd [Egwyddorion Cyffredinol HET ynglŷn ag Addysgu am yr Holocost](#).

Nodau dysgu:

- Datblygu gwell dealltwriaeth o faint a gweithrediad mewnol gwersylloedd a getos y Natsïaid a'u rôl yn yr Holocost
- Ystyried ystyr y gair 'rhyddhau'
- Archwilio effaith rhyddhau gwersylloedd a getos y Natsïaid ar y rhai a wnaeth eu rhyddhau a'r rhai a ryddhawyd
- Datblygu meddwl beirniadol ac ymdeimlad o empathi gyda'r rhai sydd wedi profi dioddefaint yn y gorffennol

- Archwilio pwysigrwydd y stori hon i Gymru a'r byd ehangach a'i chysylltiadau â materion cyfoes, gan gynnwys ffoaduriaid, gwrth-semitiaeth, rhagfarnllyd a hiliaeth

Cysylltiadau â'r cwricwlwm

Y Pedwar Diben

Dysgwyr uchelgeisiol, galluog sy'n:

- datblygu corff o wybodaeth ac sydd â'r sgiliau sydd eu hangen i gysylltu'r wybodaeth honno a'i chymhwyso mewn gwahanol gyd-destunau
- gallu cyfathrebu'n effeithiol mewn gwahanol ffurfiau a lleoliadau
- gallu egluro'r syniadau a chysyniadau y maen nhw'n dysgu amdanyn nhw
- ymchwilio ac yn gwerthuso eu canfyddiadau'n feirniadol

Gyfranwyr mentrus, creadigol sy'n:

- cysylltu ac yn cymhwyso eu gwybodaeth a'u sgiliau i greu syniadau a chynnyrch
- meddwl yn greadigol er mwyn ail-lunio a datrys problemau
- mynegi syniadau ac emosiynau drwy wahanol gyfryngau

Dinasyddion egwyddorol, gwybodus sy'n:

- canfod, yn gwerthuso ac yn defnyddio tystiolaeth wrth ffurfio barn
- trafod materion cyfoes ar sail eu gwybodaeth a'u gwerthoedd
- deall ac yn arfer eu cyfrifoldebau a'u hawliau dynol a democrataidd
- deall ac yn ystyried effaith eu gweithredoedd wrth ddewis a gweithredu
- wybodus am eu diwylliant, eu cymuned, eu cymdeithas a'r byd yn awr ac yn y gorffennol
- parchu anghenion a hawliau pobl eraill, fel aelod o gymdeithas amrywiol

Unigolion iach, hyderus sydd:

- â gwerthoedd sicr ac sy'n sefydlu eu credoau ysbrydol ac egwyddorol
- yn meithrin eu lles meddyliol ac emosiynol drwy ddatblygu hyder, cadernid ac empathi
- â'r hyder sydd ei angen i gymryd rhan mewn perfformiadau

Datganiadau o'r hyn sy'n bwysig

Prif Faes Dysgu a Phrofiad: Y Dyniaethau
Cam cynnydd: 4

- Mae ymholi, archwilio ac ymchwilio yn ysbrydoli chwilfrydedd am y byd, ei orffennol, ei bresennol a'i ddyfodol

- Mae digwyddiadau a phrofiadau dynol yn gymhleth a chânt eu hamgyffred, eu dehongli a'u cynrychioli mewn gwahanol ffyrdd
- Mae cymdeithasau dynol yn gymhleth ac yn amrywiol, ac maen nhw'n cael eu llywio gan weithredoedd a chredoau pobl
- Mae dinasyddion gwybodus, hunanymwybodol yn mynd i'r afael â'r heriau a'r cyfleoedd sy'n wynebu dynoliaeth, ac yn gallu cymryd camau ystyrlon ac egwyddorol

Meysydd Dysgu a Phrofiad Eraill:

Iechyd a Lles

- Mae'r ffordd rydym yn prosesu ein profiadau ac yn ymateb iddyn nhw yn effeithio ar ein hiechyd meddwl a'n lles emosiynol
- Mae'r ffordd rydym yn ymwneud â dylanwadau cymdeithasol yn siapiro pwy ydyn ni, ac yn effeithio ar ein hiechyd a'n lles

Ieithoedd, Llythrennedd a Chyfathrebu

- Mae mynegi ein hunain drwy ieithoedd yn allweddol i gyfathrebu
- Mae llenyddiaeth yn tanio'r dychymyg ac yn ysbrydoli creadigrwydd

Sgiliau trawsgwricwlaidd a sgiliau cyfannol

Llythrennedd

- Datblygu llafaredd trwy drafodaeth, chwarae rôl, cwestiynu a chyflwyniadau, ac addasu sgiliau llafaredd ar gyfer cynulleidfa a diben tra'n gwranddo ar, a dadlau, gwahanol safbwyntiau
- Datblygu pob arddull ysgrifennu, e.e. disgrifio, esbonio, trafod, gwerthuso ac ysgrifennu creadigol, ynghyd â defnyddio terminoleg a geirfa sy'n benodol i'r ddisgyblaeth
- Sicrhau mynediad ac archwilio ystod o destunau o amrywiol leoedd a chyfnodau er mwyn dadansoddi tystiolaeth, meddwl yn feirniadol, dod i gasgliad, a gwerthuso dehongliadau a safbwyntiau

Creadigrwydd ac arloesedd

- Annog bod yn agored i wahanol syniadau a ffyrdd o feddwl, gan alluogi mynegi barn resymedig ynghylch y gwahaniaethau hyn

Meddwl yn feirniadol a datrys problemau

- Datblygu'r gallu i feddwl yn ddadansoddol a deall y gorffennol a'r presennol yn ogystal â dychmygu dyfodol positif
- Casglu, myfyrio a gwerthuso'n feirniadol y defnydd o ffynonellau a thystiolaeth

Effeithiolrwydd personol

- Gwerthuso, cyfiawnhau a mynegi ymatebion ystyriol mewn amrywiol ffyrdd

Themâu trawsgwricwlaidd

Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb (ACRh):

- Mae'r deunydd yn cynnig cyfleoedd i ddysgwyr archwilio hawliau dynol, gwerthoedd, moeseg, athroniaethau, a safbwyntiau crefyddol yn ymwneud â pherthnasoedd
- Mae'n cefnogi dysgwyr i ymgysylltu'n feirniadol â materion ACRh lleol, cenedlaethol a byd-eang yn y gorffennol a'r presennol, gan eu helpu i ddod yn ddinasyddion egwyddorol, gwybodus

Addysg hawliau dynol ac amrywiaeth (e.e., gwahaniaethu, hiliaeth, gwrth-semitiaeth, ffoaduriaid)

- Mae'r dysgwyr yn datblygu dealltwriaeth o bwysigrwydd gwerthoedd democrataidd a hawliau dynol ac yn myfyrio ar eu cyfrifoldebau dinesig

Cynefin – cefnogi dysgu mewn cyd-destunau lleol

Mae'r Holocaust yn bwnc mawr sy'n gallu ymddangos yn ddieithr i ddysgwyr yng Nghymru. Mae'r adnoddau hyn yn galluogi dysgwyr i glywed straeon pobl a gafodd eu heffeithio'n uniongyrchol gan yr Holocaust, ac a oedd yn byw yng Nghymru. Dyma straeon pobl a gyfrannodd at eu cymunedau Cymreig lleol, ac a oedd yn rhan ohonyn nhw. Fe wnaethant ymgartrefu yma a magu teuluoedd yma, ac mae eu hanes yn rhan o stori Cymru.

Mae dysgu am yr Holocaust trwy enghreifftiau lleol yn galluogi dysgwyr i ddarganfod eu hetifeddiaeth a datblygu ymdeimlad o le a chynefin. Mae hefyd yn cael gwared ar y syniad o 'arwahanrwydd' - bod hyn wedi digwydd i bobl eraill mewn lle ac amser arall - ac yn hytrach yn creu teimladau o gysylltiad ac empathi. Gall yr enghreifftiau lleol hyn helpu dysgwyr i ddeall y cysylltiad rhwng hanes Cymru a digwyddiadau byd-eang fel yr Ail Ryfel Byd a'r Holocaust.

Y rhestr lawn o 20 adnodd am Yr Holocaust a Chymru yw:

- [Kindertransport 1: Bywyd Iddewig yng Nghanolbarth Ewrop cyn yr Ail Ryfel Byd](#)
- [Kindertransport 2: Y daith i Brydain](#)
- [Kindertransport 3: Cyrraedd Cymru](#)
- [Kindertransport 4: Bywyd yng Nghymru](#)
- [Kristallnacht 1: Atgofion o Kristallnacht](#)
- [Kristallnacht 2: Y bar mitzvah olaf](#)
- [Arlunwyr Iddewig yng Nghymru 1: Josef Herman](#)
- [Arlunwyr Iddewig yng Nghymru 2: Heinz Koppel](#)
- [Aero Zipp Fasteners yn Ystad Fasnachu Trefforest](#)
- [General Paper and Box Manufacturing Company yn Ystad Fasnachu Trefforest](#)
- [Caethiwo 'estron-elynyon' 1](#)
- [Caethiwo 'estron-elynyon' 2](#)

- [Ffoaduriaid Iddewig fel gweision domestig](#)
- [Meddygon, deintyddion a nyrsys yng Nghymru oedd yn ffoaduriaid Iddewig](#)
- [Ffoaduriaid Iddewig ym Myddin Prydain yn ystod yr Ail Ryfel Byd](#)
- [Bywyd crefyddol ffoaduriaid Iddewig yng Nghymru](#)
- [Yr Iaith Gymraeg](#)
- [Rhyddid](#)
- [Hunaniaeth](#)
- [Cofio'r Holocaust](#)

Syniadau ar gyfer gweithgareddau

Gweithgaredd 1

Gellid defnyddio'r adnodd i ddatblygu gwell dealltwriaeth o faint a gweithrediad mewnol gwersylloedd a getos y Natsiaid a'u rôl yn yr Holocaust. Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen yr **wybodaeth gefndir** am system gwersylloedd a getos y Natsiaid ac edrych ar y **map**.

Beth oedd y prif wahaniaethau rhwng gwersylloedd y Natsiaid (crynhoi, dros dro, llafur gorfodol, carcharorion rhyfel, difodi) a'r getos?

DS – dylid nodi bod gan rai gwersylloedd lawer o wahanol swyddogaethau e.e. roedd Majdanek yn wersyll crynhoi/ llafur gorfodol i ddechrau, cyn iddo gael ei droi'n wersyll difodi.

Gofynnwch i'r dysgwyr a allan nhw enwi unrhyw wersylloedd Natsiaidd a nodi pa fath o wersyll oedden nhw. e.e. Auschwitz-Birkenau (gweryll difodi); Dachau (gweryll crynhoi); Ravensbrück (gweryll crynhoi ar gyfer carcharorion benywaidd); Treblinka (gweryll difodi); Drancy (gweryll dros dro); Stalag Luft III (gweryll carcharorion rhyfel a lleoliad y 'Ddihangfa Fawr').

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- Pam y cododd poblogaeth carcharorion Bergen-Belsen mor gyflym rhwng 1944 ac 1945? Pa effeithiau gafodd hyn ar y rhai a garcharwyd yno?
- Pam y disgrifiodd y Natsiaid Theresienstadt fel 'tref sba'?

Gweithgaredd 2

Gellid defnyddio'r adnodd i dynnu sylw at ddaearyddiaeth yr Holocaust. Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen yr **wybodaeth gefndir** am system gwersylloedd a getos y Natsiaid ac edrych ar y **map**.

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- Ble oedd y rhan fwyaf o wersylloedd crynhoi?
- Pam oedd y rhan fwyaf o ganolfannau yng ngorllewin Ewrop yn wersylloedd dros dro?
- Ble oedd y gweryllloedd difa/difodi?
- Pam oedd y rhan fwyaf o'r safleoedd llofruddiaeth torfol yn Nwyrain Ewrop?

Beth mae lleoliad y gweryllloedd/getos/safleoedd lladd amrywiol yn ei ddweud wrthym am bolisi'r Natsiaid tuag at yr Iddewon yn ystod yr Ail Ryfel Byd?

Gweithgaredd 3

Gellid defnyddio'r adnodd i ystyried ystyr y gair 'rhyddhau'. Gofynnwch i'r dysgwyr ystyried y gair hwn ac ysgrifennu brawddeg yn dechrau gyda, 'I fi, mae rhyddid yn golygu...' Yna, ffurfiwch gwmwl geiriau'n seiliedig ar y geiriau allweddol a ddefnyddiwyd ganddynt yn eu brawddegau. Beth yw'r geiriau mwyaf cyffredin? Pam?

Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** byr William Richard Williams a gwrandwech ar [Glip Sain: William Richard Williams yn mynd i wersyll crynhoi Bergen-Belsen](#).

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- Beth oedd ymateb cyntaf William Richard Williams o gyrraedd Bergen-Belsen?
- Pa fanylion y mae'n eu cofio fwyaf?
- Pa effaith allai hyn fod wedi cael arno?
- Pam y gofynnwyd i filwyr gyfeirio at garcharorion fel 'Pobl wedi'u Dadleoli'?

Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** byr Leslie Hardman a gwrandwech ar [Glip Sain: Leslie Hardman yn mynd i wersyll crynhoi Bergen-Belsen](#).

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- Beth oedd ymateb y menywod i'w rhyddid?
- Beth oedden nhw eisiau gan Parch. Hardman pan gyrhaeddodd??
- Oedd hi'n bwysig i'r menywod fod Hardman yn Iddew? Pam?

Gweithgaredd 4

Gellid defnyddio'r adnodd i archwilio'r defnydd o ddyddiaduron rhyfel fel ffynonellau hanesyddol. Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** byr Manfred Gans a'i **ddyddiadur rhyfel**. Beth yw eu hargraff gyntaf o gofnod Manfred? Sut mae Manfred yn disgrifio'r geto yn Theresienstadt?

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- Sut oedd amodau Geto Theresienstadt yn wahanol i'r rhai yn Bergen-Belsen? Pam ydych chi'n meddwl bod yr amodau'n wahanol?
- Beth oedd ymateb goroeswyr eraill i'r aduniad rhwng Manfred a'i rieni? Pam y gallai hyn fod wedi bod yn wir?
- Beth yw manteision defnyddio dyddiaduron rhyfel fel ffynonellau hanesyddol? Beth yw rhai o'r problemau posibl?

Gofynnwch i'r dysgwyr ysgrifennu dadansoddiad o ddyddiadur Manfred fel ffynhonnell. Dylai fod tua tudalen o hyd a dylai gynnwys trafodaeth ar arwyddocâd, cyd-destun, awdur, cynnwys a chynulleidfa arfaethedig y ffynhonnell, a sut mae'n ychwanegu at ein dealltwriaeth o'r Holocaust.

Gweithgaredd 5

Gellid defnyddio'r adnodd i ystyried effaith rhyddhau ar y rhai a wnaeth y rhyddhau a'r rhai a ryddhawyd. Gofynnwch i'r dysgwyr wrando ar [Glip Sain: William Richard Williams yn mynd i wersyll crynhoi Bergen-Belsen](#) a [Glip Sain: Leslie Hardman yn mynd i wersyll crynhoi Bergen-Belsen](#), a darllenwch ddyddiadur rhyfel Manfred Gans.

Yn seiliedig ar eu tystiolaethau a'u **bywgraffiadau**, gofynnwch i'r dysgwyr ystyried yr effaith a gafodd y rhyddhau ar y rhai a wnaeth y rhyddhau a'r rhai a ryddhawyd. Yna dylent ysgrifennu eu hymatebion mewn dwy golofn. Er enghraifft:

Y Rhyddhawyr

Rhyddid rhag bygythiad
uniongyrchol o erlid gan y Natsïaid

Y Rhai a Ryddhawyd

Gwybodaeth fanwl am faint
erchyllterau'r Natsïaid

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- A allai rhyddhau olygu gwahanol bethau i wahanol bobl? Pam?
- Pa heriau y gallai'r rhai a wnaeth y rhyddhau a'r rhai a ryddhawyd fod wedi'u hwynebu ar ôl y rhyfel?